

Studia i materiały
z historii nowożytnej i najnowszej Europy Środkowo-Wschodniej

**T. 1: Na styku epok. Ziemie południowo-wschodniej
Rzeczypospolitej od XVII do początku XIX wieku**

redakcja Tomasz Kargol, Witalij Michałowski

Студії та матеріали
з ранньомодерної та нової історії Центрально-Східної Європи

**T. 1: На межі епох. Південно-східні землі
Речі Посполитої від XVII до початку XIX століття**

за редакцією Томаша Карґоля та Віталія Михайловського

Kraków — Kijów 2020
Краків — Київ 2020

Studia i materiały z historii nowożytnej i najnowszej Europy Środkowo-Wschodniej,
T. 1: *Na styku epok. Ziemie południowo-wschodniej Rzeczypospolitej od XVII do początku XIX wieku,*
redakcja Tomasz Kargol, Witalij Michałowski
ss. 133–152

Студії та матеріали з ранньомодерної та нової історії Центрально-Східної Європи
T. 1: *На межі епох. Південно-східні землі Речі Посполитої від XVII до початку XIX століття*
за редакцією Томаша Карголя та Віталія Михайловського
с. 133–152

Krzysztof Ślusarek
ORCID: 0000-0002-2387-649X

KOBIETY JAKO POSIADACZKI NIERUCHOMOŚCI W MIASTACH WSCHODNIEJ CZĘŚCI GALICJI POD KONIEC XVIII WIEKU

DOI: 10.32021/9788366304796.07

W ostatnich latach problematyka dotycząca udziału kobiet w życiu społecznym Galicji cieszy się coraz większym zainteresowaniem badaczy¹. Jednakże większość publikacji poruszających tę kwestię koncentruje się na drugiej połowie XIX i początkach XX w., okres przedautonomiczny zaś jest zdecydowanie słabiej opracowany². W dotychczasowych badaniach podstawowe miejsce zajmują takie zagadnienia, jak dostęp kobiet do wykształcenia, ich rola w rodzinie i społeczeństwie

¹ Omówienie najważniejszych publikacji na ten temat w sposób wyczerpujący przedstawił Szczepan Kozak w pracy *Kobieta na prowincji galicyjskiej w świetle akt notarialnych 1871–1914. Studium historyczno-źródłoznawcze* (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2013), 11–21.

² W tym kontekście można wymienić pojedyncze prace przyczynkarskie lub rozprawy, w których kwestia kobieca poruszana była na marginesie omawiania innych problemów, m.in. Michała Baczkowskiego „Kobieta publiczna w napoleońskim Krakowie,” *Rocznik Krakowski* 72 (2006): 153–60; Sabiny Rejman, „Kobieta w rodzinie jako córka, żona i matka z punktu widzenia demografii historycznej regionu rzeszowskiego (na podstawie ksiąg metrykalnych z lat 1784–1867),” in *Partnerka, matka, opiekunka. Status kobiety w dziejach nowożytnych od XVI do XX wieku*, ed. Krzysztof Jakubiak (Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 2000), 99–108; eadem, *Ludność podmiejska Rzeszowa w latach 1784–1880. Studium demograficzno-historyczne* (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2006).

oraz udział w życiu społecznym i politycznym. Poza zakresem analiz pozostawała natomiast kwestia udziału kobiet w życiu gospodarczym.

Jednym z bardziej interesujących zagadnień związanych z aktywnością kobiet na polu gospodarczym jest problem posiadania przez nie nieruchomości. Chodzi tu m.in. o władanie wiejskimi gospodarstwami rolnymi, a przede wszystkim — mniejszymi lub większymi realnościami w miastach. Kobiety jako właścicielki lub użytkowniczki wiejskich zagród czy miejskich posesji bardzo często wymieniane są w inwentarzach majątkowych czy katastrach gruntowych, ale — jak dotąd — nikt nie pokusił się o głębszą analizę tego zjawiska. Przykładowo Tomasz Opas, analizując zagadnienie własności w miastach Galicji, w ogóle nie poruszył sprawy struktury społecznej właścicieli nieruchomości³. Podobnie w pracach opisujących dzieje miast i wsi galicyjskich na podstawie katastrów gruntowych, których ostatnio pojawia się coraz więcej⁴, brakuje analizy udziału kobiet w grupie właścicieli i posiadaczy nieruchomości. Trzeba jednak odnotować, że nie jest to regułą i zagadnienia te kilkakrotnie zostały już podjęte. Na przykład kwestię posiadania przez kobiety nieruchomości w nieco szerszy sposób omówili Konrad Wnęk w pracy na temat własności nieruchomości w Krakowie w połowie XIX stulecia⁵ oraz Szczepan Kozak w monografii poświęconej roli kobiet na prowincji galicyjskiej w drugiej połowie XIX w. w świetle akt notarialnych⁶.

Brak opracowań poświęconych kobietom jako posiadaczkom nieruchomości w miastach skłonił mnie do bliższego przyjrzenia się temu zagadnieniu. Jest to tyle łatwe, że w trakcie realizacji projektu badawczego pt. „Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym” udało się zebrać praktycznie komplet materiałów źródłowych wytworzonych w okresie józefińskich reform podatkowych z lat osiemdziesiątych XVIII w. dla wszystkich miast i miasteczek leżących w najdalej na wschód wysuniętych cyr-

³ Tomasz Opas, „Własność w miastach Galicji w XIX wieku,” in *Galicja i jej dziedzictwo*, vol. 2: *Spółeczeństwo i gospodarka*, ed. Jerzy Chłopecki, Helena Madurowicz-Urbańska (Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1995), 183–200.

⁴ Dorobek historiografii w zakresie wykorzystania katastrów w badaniach historycznych przedstawił ostatnio Daniel K. Nowak w pracy pt. *Austriackie katastry gruntowe na terenie Galicji. Metryka Józefińska (1785–1789), Metryka Franciszkańska (1819–1820) i stały kataster galicyjski (1844–1854). Studium źródłoznawcze* (Krosno: Wydawnictwo Ruthenus, 2020), 7–14.

⁵ Konrad Wnęk, *Własność nieruchomości w Krakowie w połowie XIX w. Studia nad stałym katastem galicyjskim* (Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, 2011), 162–74.

⁶ Kozak, *Kobieta na prowincji*, 153–65.

kułach Galicji, tj. brzeżańskim, stanisławowskim, tarnopolskim, zaleszczyckim i zloczowskim⁷. Chodzi tu o następujące miejscowości: z cyrkułu brzeżańskiego — Bołszowce, Bóbrka, Brzeżany, Brzozdowce, Bursztyn, Chodorów, Dunajów, Firlejów, Kąkolniki, Knihynicze, Kozłów, Kozowa, Mikołajów, Narajów, Podgrodzie, Podhajce, Podkamień (c. brzeżański), Przemyślany, Rohatyn, Rozdół, Stratyn, Strzeliska Nowe, Świrz, Wybranówka i Zawałów; z cyrkułu stanisławowskiego — Barysz, Bohoroczany, Chocimierz, Delatyn, Jabłonów, Jezupol, Kamionka Wielka, Kołomyja, Kosów, Kutry, Łysiec, Manasterzyska, Mariampol, Nadwórna, Nizniów, Obertyn, Otynia, Peczenizyn, Pistryń, Sołotwina, Stanisławów, Tłumacz, Tyśmienica i Uście Zielone; z cyrkułu tarnopolskiego: Budzanów, Chorostków, Grzymałów, Husiatyn, Janów, Kopyczyńce, Mikulińce, Skałat, Strusów, Suchostaw, Tarnopol, Tarnoruda, Touste, Trembowla i Zbaraż; z cyrkułu zaleszczyckiego — Borszczów, Buczacz, Czernelica, Czortków, Dźwinogród, Gródek, Gwoździec, Horodenka, Jagielnica Nowa, Jazłowiec, Jezierzany, Korolówka, Krzywce, Kudryńce, Kułaczkowce, Mielnica, Probużna, Skała, Śniatyn, Tłuste, Ułaszowce, Uście Biskupie, Uściczko, Zabłotów, Zaleszczyki i Złoty Potok; z cyrkułu zloczowskiego — Biały Kamień, Brody, Busk, Chołojów, Dobrotwór, Gliniany, Gołogóry, Jeziarna, Kamionka Strumiłowa, Kutkorz, Leszniów, Markopol, Olesko, Podkamień, Pomorzany, Radziechów, Sasów, Sokołówka, Stanisławczyk, Szczurowice, Toporów, Witków Nowy, Założce Nowe, Zarudzie, Zborów i Zloczów⁸.

⁷ W latach 1782–1789 stolicą tego cyrkułu było miasto Brody, później Zloczów, stąd w źródłach — zależnie od czasu — używano nazwy cyrkuł brodzki lub zloczowski. Dla lepszego zrozumienia wykładu w niniejszym tekście używam pojęcia cyrkuł zloczowski.

⁸ Część materiałów źródłowych dotyczących tych miast została opublikowana w wielotomowym wydawnictwie pt. *Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym*, ed. Krzysztof Ślusarek (Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, 2018–2020): vol. 1: *Brody*, ed. Tomasz Kargol; vol. 2: *Husiatyn i Tarnopol*, ed. Volodymyr Dolinovskyi; vol. 3: *Zbaraż*, ed. Krzysztof Ślusarek; vol. 4: *Suchostaw, Tarnoruda i Touste*, ed. Michał Baczkowski; vol. 5: *Gliniany i Janów*, ed. Ivanna Stadnyk; vol. 6: *Mikulińce i Zarudzie*, ed. Bogdana Petryszak; vol. 7: *Grzymałów i Kopyczyńce*, ed. Łukasz Jewuła; vol. 8: *Kamionka Strumiłowa i Toporów*, ed. Krzysztof Ślusarek; vol. 9: *Olesko i Skałat*, ed. Volodymyr Dolinovskyi; vol. 10: *Markopol i Sasów*, ed. Michał Baczkowski; vol. 11: *Jagielnica i Jezupol*, ed. Volodymyr Dolinovskyi; vol. 12: *Biały Kamień i Chołojów*, ed. Michał Baczkowski; vol. 13: *Chorostków i Trembowla*, ed. Rostyslav Melnyk; vol. 14: *Budzanów i Skała*, ed. Tomasz Kargol; vol. 15: *Obertyn, Tłumacz i Zabłotów*, ed. Krzysztof Ślusarek; vol. 16: *Śniatyn*, ed. Michał Baczkowski; vol. 17: *Jabłonów, Peczenizyn i Pistryń*, ed. Kamil Ruszała;

Podstawowym źródłem pozwalającym uchwycić obecność kobiet wśród posiadaczy nieruchomości miejskich jest kataster józefiński, a w szczególności księgi pomiarów. Ten rodzaj dokumentacji zachował się w przypadku 101 ze 116 badanych miast⁹. Pomocnicze zna-

vol. 18: *Buczacz i Złoty Potok*, ed. Ivanna Stadnyk; vol. 19: *Barysz, Jazłowiec, Jezierzany i Probużna*, ed. Tomasz Kargol; vol. 20: *Bohorodczany i Stanisławów*, ed. Volodymyr Dolinovskyi; vol. 21: *Dobrotwór i Gologóry*, ed. Łukasz Jewuła; vol. 22: *Łysiec i Ułazkowce*, ed. Volodymyr Dolinovskyi; vol. 23: *Brzeżany i Kąkolniki*, ed. Michał Baczkowski; vol. 24: *Szczurowice i Witków Nowy*, ed. Bogdana Petryszak; vol. 25: *Narajów, Sokołówka i Wybranówka*, ed. Grzegorz Zamoyski; vol. 26: *Gwoździec i Kułaczkowce*, ed. Krzysztof Ślusarek; vol. 27: *Leszniów, Mielnica, Uście Biskupie i Zaleszczyki*, ed. Łukasz Jewuła; vol. 28: *Chocimierz i Kamionka Wielka*, ed. Krzysztof Ślusarek; vol. 29: *Strusów, Tłuste i Uścieczko*, ed. Grzegorz Zamoyski; vol. 30: *Podgrodzie, Podkamień i Strzeliska Nowe*, ed. Krzysztof Ślusarek; vol. 31: *Niżniów i Sołotwina*, ed. Volodymyr Dolinovskyi; vol. 32: *Busk, Kutkorz, Pomorzany, Radziechów i Stanisławczyk*, ed. Grzegorz Zamoyski; vol. 33: *Chodorów i Rozdół*, ed. Volodymyr Dolinovskyi; vol. 34: *Czernelica, Horodenka i Kudryńce*, ed. Grzegorz Zamoyski; vol. 35: *Brzozdowce i Knihyńce*, ed. Volodymyr Dolinovskyi, Ivanna Stadnyk; vol. 36: *Podhajce, Stratyn i Zwałów*, ed. Michał Baczkowski; vol. 37: *Bursztyn, Delatyn i Kozowa*, ed. Kamil Ruszała; vol. 38: *Kołomyja, Kosów i Kuty*, ed. Łukasz Jewuła; vol. 39: *Złoczów*, ed. Ivanna Stadnyk; vol. 40: *Nadwórna i Zborów*, ed. Rostyslav Melnyk; vol. 41: *Przemysłany i Założce Nowe*, ed. Tomasz Kargol; vol. 42: *Bołszowce, Dźwinogród, Gródek, Mariampol i Otynia*, ed. Łukasz Jewuła; vol. 43: *Czortków, Korolówka i Krzywce*, ed. Rostyslav Melnyk; vol. 44: *Jezierna i Podkamień*, ed. Bogdana Petryszak; vol. 45: *Borszczów, Kozłów i Manasterzyska*, ed. Tomasz Kargol; vol. 46: *Tyśmienica i Uście Zielone*, ed. Volodymyr Dolinovskyi, Bogdana Petryszak, Krzysztof Ślusarek; vol. 47: *Bóbrka, Mikołajów i Świrz*, ed. Grzegorz Zamoyski; vol. 48: *Dunajów, Firlejów i Rohatyn*, ed. Tomasz Kargol; wszystkie podane publikacje dostępne pod adresem: www.miasta-galicji.pl/publikacje oraz www.infona.pl [accessed December 15, 2020].

⁹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАУ м. Львів), фонд (ф.) 19: Йосифінська метрика, опис (оп.) VI, справа (спр.) 1, 9, 25, 41, 56, 66, 86, 107, 113, 124, 137, 149, 155, 167, 187, 196, 212, 216, 221, 252, 260, 267, 279, 286; оп. IX, спр. 12, 23, 40, 57, 66, 75, 83, 101, 110, 147, 158, 168, 190, 219, 235, 243, 263, 265, 266, 275, 305, 311, 316, 339, 354; оп. X, спр. 15, 25, 40, 65, 69, 82, 87, 97, 124, 137, 141, 170, 181, 188, 194, 202, 213, 232, 244, 248, 256, 262, 271, 279, 283, 286; оп. XVII, спр. 1, 35, 105, 140, 154, 175, 180, 195, 204, 209, 216, 235, 240, 242, 245; оп. XVIII, спр. 3, 14, 29, 36, 40, 63, 71, 84, 107, 112, 114, 143, 149, 172, 180, 190, 195, 200, 216, 229, 234, 242, 252, 267, 278, 300. Nie zachowały się księgi pomiarów dla następujących miast: Barysz, Busk, Czernelica, Gródek, Kamionka Strumiłowa, Kosów, Manasterzyska, Narajów, Obertyn, Peczenizyn, Pistryń, Pomorzany, Tarnopol, Touste i Witków Nowy.

czenie mają sporządzone w 1789 r. opisanie urbarialne¹⁰, znakomicie oddające strukturę społeczną miast¹¹.

Z analizy zapisów w księgach pomiaru 101 miast z cyrkulów brzeżańskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego, zaleszczyckiego i złoczowskiego wynika, że na badanym obszarze co najmniej 2072 kobiety były właścicielkami lub użytkowniczkami miejskich nieruchomości. Tak wyodrębnioną zbiorowość można podzielić na dwie grupy różniące się od siebie statusem prawnym i społecznym oraz pozycją materialną. Do pierwszej grupy należy zaliczyć właścicielki i posesorski dziedziczne miast lub ich części posiadające prawo zwierzchności feudalnej nad poddanymi, do drugiej — posiadaczki typowych parcel miejskich (złożonych najczęściej z domu i przylegającego doń ogródka oraz niekiedy gruntów uprawnych) mające status poddanych.

DZIEDZICZNE WŁAŚCICIELKI MIAST

W pierwszej grupie, do której zaliczono 28 kobiet, wyodrębnić można 19 dziedzicznych właścielek miast lub ich części, posiadających własnych poddanych i pełniących wobec nich funkcję zwierzchności gruntowej. Bez wątpienia najzamożniejszą spośród nich była hr. Katarzyna z Potockich Kossakowska, wdowa po kasztelanie kamienieckim Stanisławie Kossakowskim, właścicielka ośmiu miast z badanego obszaru: Bohorodczan, Dźwinogrodu, Łyśca, Skały, Sokółwki, Stanisławowa, Toporowa i Zabłotowa. Przez blisko pół wieku władając majątkiem męża jako dożywociem¹², uchodziła za jedną z najbardziej wpływowych

¹⁰ ЦДІАУ м. Львів, ф. 146: Галицьке намісництво, м. Львів, оп. 18, спр. 12, 14, 27, 28, 54, 81, 114, 130, 134, 135, 140, 173, 174, 194, 204, 210, 223, 225, 246, 259, 260, 274, 275, 278, 305, 1182, 1196, 1214, 1215, 1224, 1240, 1242, 1243, 1248, 1262, 1276, 1279, 1298, 1328, 1336, 1378, 1389, 1396, 1397, 1406, 1409, 1424, 1425, 1428, 1434, 1438, 1460, 1464, 1471, 1487, 1490, 1496, 1498, 1499, 1509, 1523, 1528, 1536, 1578, 1585, 1602, 1622, 1627, 1652, 1664, 1680, 3490, 3499, 3530, 3537, 3562, 3581, 3582, 3585, 3595, 3607, 3609, 3614, 3624, 3628, 3629, 3644, 3647, 3696, 3702, 3706, 3712, 3727, 4333, 4356, 4399, 4406, 4445, 4494, 4500, 4514, 4531.

¹¹ Szczegółowa charakterystyka metryki józefińskiej i opisań urbarialnych zob. Krzysztof Ślusarek, „Materiały podatkowe jako źródło do dziejów miast galicyjskich w czasach józefińskich,” in *Galicyjskie miasta i miasteczka w epoce zmian społeczno-politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej w XVIII–XIX wieku*, ed. Tomasz Kargol, Bohdana Petryszak, Krzysztof Ślusarek (Kraków–Lwów: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica” — Центральний державний історичний архів України, м. Львів, 2018): 269–88.

¹² Irena Rychlikowa, „Galicyjski odłam narodu szlacheckiego w latach 1772–1815,” *Kwartalnik Historyczny* 95, no. 2 (1989): 112–14.

osobistości Galicji przełomu XVIII i XIX w. O jej pozycji świadczyć może to, jak odnosiła się do austriackich urzędników. Kiedy w 1784 r. starosta cyrkułu stanisławowskiego zapytał ją, czy nie zgodziłaby się na przekształcenie Stanisławowa z miasta prywatnego w królewskie w drodze sprzedaży lub zamiany, odpowiedziała następująco: „Na to daję odpowiedź, że w tych dniach wyjeżdżam do Wi[e]dnia i stanąwszy przed Najwyższym Majestatem wyznam myśl moją, która zawsze dąży do tego, abym wykonywała rozkazy jako wierna poddana”¹³.

Właścicielką sześciu miast: Brzeżan, Grzymałowa, Narajowa, Przemyślan, Toustego i Tarnorudy, była księżna Izabela z Czartoryskich Lubomirska, żona marszałka wielkiego koronnego Stanisława Lubomirskiego, uchodząca za „najbogatszą panią Rzeczypospolitej”¹⁴.

Księżna Zofia Lubomirska, żona kasztelana krakowskiego Antoniego Lubomirskiego, była właścicielką Firlejowa, Podgrodzia i Rohatyna. Wszystkie te trzy miasta stanowiły część dawnego starostwa rohatyńskiego, które Lubomirska otrzymała jako częściowy ekwiwalent za przejście przez rząd austriacki dóbr dobromilskich, gdzie znajdowały się saliny¹⁵.

Hrabina Teresa z Ossolińskich Potocka, żona krajczego koronnego Józefa Potockiego, władała trzema miastami: Tarnopolem oraz Jazłowcem i Zaleszczykami¹⁶ (dwa ostatnie miasta były częścią jednego klucza majątkowego). Księżna Teresa Karolina z Rzewuskich Radziwiłłowa, żona Karola Stanisława Radziwiłła „Panie Kochanku”, była właścicielką Białego Kamienia i Sasowa. Konstancja z Bekierskich 1. voto Bielska, 2. voto Rogalińska posiadała Podhajce i Stratyn; zmar-

¹³ ЦДДАУ м. Львів, ф. 146, оп. 78, спр. 170, арк. 53.

¹⁴ Irena Rychlikowa, „Losy fortun magnackich w Galicji 1772–1815,” *Kwartalnik Historyczny* 95, no. 3 (1989): 156; Irena Rychlikowa, *Ziemiaństwo polskie 1789–1864. Zróżnicowanie społeczne* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1983): 63, 71, 77; Jerzy Michalski, „Lubomirska z Czartoryskich Izabela (Elżbieta) (1736–1816),” in *Polski Słownik Biograficzny*, 17, accessed December 15, 2020, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/izabela-elzbieta-lubomirska-z-czartoryskich>.

¹⁵ Kornel Czernyński, *O dobrach koronnych byłej Rzeczypospolitej Polskiej* (Lwów, 1870): 239–40.

¹⁶ „Maria Czeppe, Anna Teresa Potocka (z domu Ossolińska) (1746–1810),” in *Polski Słownik Biograficzny*, 27, accessed December 15, 2020, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/anna-teresa-potocka-z-domu-ossolinska-1746-1810-krajczyna-kor>.

ła w 1787 r.¹⁷ Do księżnej Anny Jabłonowskiej, wojewodziny braclawskiej, należały Strzeliska Nowe i większa część Jezupola¹⁸.

W rękach siedmiu innych arystokratek i szlachcianek były następujące miasta: Tyśmienica — starościny winnickiej Marcjanny Czosnowskiej¹⁹, Zawałów — księżnej Franciszki z Woronieckich Jabłonowskiej, Kozowa — hr. Teofili Moszczyńskiej, Złoczów — księżnej Elżbiety z Branickich Sapieżyny, Witków Nowy — Antoniny Brygidy 1. voto Komorowskiej, 2. voto Szeptyckiej, Strusów — hr. Ludwika Rzewuskiej²⁰, Bursztyn — hr. Julianny ze Skarbków Rzewuskiej.

Wymienione właścicielki miast należały do galicyjskiej arystokracji. Jednakże w gronie posesorek dziedzicznych były również panie mniej utytułowane, które niewielkie lub znaczne części miast otrzymały w drodze prywatnych nadań. Na przykład część Pomorzana zwaną Dworzysko, na której osiedlonych było kilku poddanych, posiadała nieznana z imienia Filibellowa. Jak wynika z zachowanych dokumentów, nadanie to jej przodkowie otrzymali w 1733 r. od księcia Jakuba Sobieskiego²¹. Podobny status miały dwie części Barysza, których właścicielkami były nieznane z imienia Rerechowa i Szmoniewska²².

Dziewięć innych posesorek władało mniejszymi nieruchomościami miejskimi, których status prawny był nieco odmienny od tych, które dotychczas omówiłem. Stanowiły je pojedyncze domostwa z niewielkim ogrodem (rzadziej z polami ornymi) bez poddanych, określane w źródłach jako wolne (w tym także dawne sołtystwa) lub posiadane „za prawami”. Tego typu posesje były zwolnione od wszelkich powinności feudalnych na rzecz głównego właściciela miast, tyle że owo zwolnienie miało różną podstawę prawną.

¹⁷ Jerzy Dygdała, „Rogaliński Kasper h. Łodzian (ok. 1725–1788), wojewoda inflancki,” in *Polski Słownik Biograficzny*, 31, accessed December 14, 2020, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/kasper-rogalinski-h-lodzian>. Konstancja Rogalińska zmarła w 1787 r. Zarówno w metryce józefińskiej, jak i w opisaniach urbarialnych zaznaczono, że oba miasta należały do jej spadkobierców.

¹⁸ Henryk Mierzwiński, „Księżna Anna Paulina z Sapiechów Jabłonowska (1728–1800). Szkic do biografii,” in *Księżna Anna z Sapiechów Jabłonowska (1728–1800). W 200. rocznicę zgonu*, ed. Adam Wolek, Zbigniew J. Wójcik (Siematycze: Towarzystwo Przyjaciół Siematycz, 2001), 11–26.

¹⁹ Po jej śmierci Tyśmienicę odziedziczyła hr. Anna z Czosnowskich Potocka, starościna sokolnicka. Zob. *Na styku kultur*, vol. 46, 31.

²⁰ Strusów był wspólną własnością hr. Ludwika Rzewuskiej i jej męża Kazimierza. Zob. *ibidem*, vol. 29, 31.

²¹ *Ibidem*, vol. 32, 110.

²² *Ibidem*, vol. 19, 31.

Nieruchomości wolne, których posiadaczkami były Nasta Dawidowiczowa z Kamionki Strumiłowej oraz nieznane z imienia Markiewiczowa (stara) z Zawałowa i Sikorska z Jeziernej, charakteryzowały się tym, że stanowiły pełną własność aktualnego użytkownika. Sołtystwa występowały zazwyczaj w dawnych królewskich i były wypuszczane w wieloletnią dzierżawę na podstawie specjalnych przywilejów królewskich. Część określoną jako sołtystwo posiadała nieznana z imienia wdowa Patrykowska z Glinian²³.

Realności posiadane „za prawami” również były wolne od powinności feudalnych, ale owo uwolnienie następowało na podstawie specjalnych przywilejów wydawanych przez głównego właściciela miasta. Nadania takie wystawiano za zasługi dla dziedzica, miały one charakter czasowy, najczęściej były dożywotnie, a osoby obdarowywane mogły się wywodzić zarówno ze stanu szlacheckiego, jak i mieszczańskiego. Na badanym obszarze posesje „za prawami” posiadały: Agnieszka Olszanowska z Mariampola, Zofia Ruszczykowska i Wiktoria Żelichowska z Podkamienia w cyrkule złoczowskim, wdowa Czekanowska z Buczacza oraz nieznana z imienia Krystianowa z Mariampola.

POSIADACZKI MIEJSKICH PARCEL

Grupa posiadaczek parcel miejskich posiadających status poddanych była wielokrotnie liczniejsza niż właścicielki miast lub ich części. W sumie w 101 badanych miastach mieszkały 2044 kobiety, które władały typowymi nieruchomościami miejskimi złożonymi z domu lub chałupy, niewielkiego ogrodu oraz nierzadko pól uprawnych.

Udział kobiet w ogólnej liczbie poddanych posiadających nieruchomości w miastach wynosił 6,12 proc. Taki wskaźnik nie jest zbyt duży, ale warto zauważyć, że istniało znaczne zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi miastami (tabela 1). Na przykład w Dźwinogrodzie, Kąkolnikach i Wybranówce posesji nie posiadała żadna kobieta, Kutkorz i Szczurowice miały zaledwie po jednej właścicielce, w Kułaczkowcach były dwie, w Uściu Biskupim — trzy, w Krzywczu i Strusowie — po cztery i w Chorostkowie — sześć. We wszystkich tych miastach udział kobiet w ogólnej liczbie posiadaczy realności miejskich nie przekraczał 2 proc. Na przeciwległym biegunie plasuje się jedenaście miast i miasteczek, w których udział kobiet przekraczał 10 proc. Były to na-

²³ Gliniany to dawne starostwo, które w 1776 r. od rządu austriackiego kupiła dotychczasowa jego dzierżawczyni hr. Urszula Potocka. Zob. Kornel Czemyński, *O dobrach koronnych*, 145–146. Według opisanego urbarialnego w Glinianach znajdowały się cztery części określane jako sołtysie. Zob. *Na styku kultur*, vol. 5, 27.

stępujące ośrodki: Buczacz (33 posiadaczki), Bohorodczany (39), Brzeżany (34), Jezupol (26), Kołomyja (68), Mikołajów (51), Olesko (69), Podkamień w cyrkułe złoczowski (65), Rozdół (48), Sokołówka (33) i Sołotwina (29).

Tabela 1. Liczba kobiet posiadających nieruchomości w miastach i miasteczkach wschodniej części Galicji, 1787–1788

Miasto	Cyrkuł	Liczba posiadaczy nieruchomości		
		ogółem	w tym kobiety	
			liczba	procent
Biały Kamień	złoczowski	225	9	4,00
Bohorodczany	stanisławowski	358	39	10,89
Bołszowce	brzeżański	163	4	2,45
Borszczów	zaleszczycki	235	10	4,26
Bóbrka	brzeżański	483	45	9,32
Brody	złoczowski	1107	57	5,15
Brzeżany	brzeżański	333	34	10,21
Brzozdowce	brzeżański	257	8	3,11
Buczacz	zaleszczycki	328	33	10,06
Budzanów	tarnopolski	438	22	5,02
Bursztyn	brzeżański	431	12	2,78
Chocimierz	stanisławowski	192	8	4,17
Chodorów	brzeżański	249	15	6,02
Chołojów	złoczowski	292	18	6,16
Chorostków	tarnopolski	507	6	1,18
Czortków	zaleszczycki	675	25	3,70
Delatyn	stanisławowski	199	5	2,51
Dobrotwór	złoczowski	260	14	5,38
Dunajów	brzeżański	203	7	3,45
Dźwinogród	zaleszczycki	43	–	–
Firlejów	brzeżański	185	8	4,32
Gliniany	złoczowski	540	51	9,44
Gołogóry	złoczowski	369	18	4,88
Grzymałów	tarnopolski	337	21	6,23
Gwoździec	zaleszczycki	119	4	3,36
Horodenka	zaleszczycki	785	38	4,84
Husiatyn	tarnopolski	287	12	4,18
Jabłonów	stanisławowski	188	8	4,26
Jagielnica Nowa	zaleszczycki	189	10	5,29

Janów	tarnopolski	217	7	3,23
Jazłowiec	zaleszczycki	317	9	2,84
Jezierna	złoczowski	457	29	6,35
Jezierzany	zaleszczycki	250	9	3,60
Jezupol	stanisławowski	248	26	10,48
Kamionka Wielka	stanisławowski	204	7	3,43
Kąkolniki	brzeżański	62	–	–
Knihynicze	brzeżański	201	11	5,47
Kołomyja	stanisławowski	602	68	11,30
Kopyczyńce	tarnopolski	407	18	4,42
Korolówka	zaleszczycki	156	4	2,56
Kozłów	brzeżański	376	17	4,52
Kozowa	brzeżański	431	24	5,57
Krzywcze	zaleszczycki	265	4	1,51
Kudryńce	zaleszczycki	171	6	3,51
Kułaczkowce	zaleszczycki	194	2	1,03
Kutkorz	złoczowski	99	1	1,01
Kuty	stanisławowski	455	30	6,59
Leszniów	złoczowski	278	18	6,47
Łysiec	stanisławowski	320	20	6,25
Manasterzyska	stanisławowski	293	6	2,05
Markopol	złoczowski	130	11	8,46
Mielnica	zaleszczycki	221	6	2,71
Mikołajów	brzeżański	453	51	11,26
Mikulińce	tarnopolski	290	18	6,21
Nadwórna	stanisławowski	402	22	5,47
Niżniów	stanisławowski	496	28	5,65
Olesko	złoczowski	548	69	12,59
Otynia	stanisławowski	240	14	5,83
Podgrodzie	brzeżański	177	16	9,04
Podhajce	brzeżański	683	33	4,83
Podkamień	złoczowski	272	35	12,87
Podkamień	brzeżański	193	13	6,74
Probużna	zaleszczycki	95	3	3,16
Przemysłany	brzeżański	233	14	6,01
Radziechów	złoczowski	103	7	6,80
Rohatyn	brzeżański	437	34	7,78
Rozdół	brzeżański	371	48	12,94
Sasów	złoczowski	393	21	5,34

Skala	zaleszczycki	147	10	6,80
Skalát	tarnopolski	226	15	6,64
Sokolówka	zloczowski	288	33	11,46
Sołotwina	stanisławowski	280	29	10,36
Stanisławczyk	zloczowski	194	7	3,61
Stanisławów	stanisławowski	616	48	7,79
Stratyn	brzeżański	129	4	3,10
Strusów	tarnopolski	228	4	1,75
Strzeliska Nowe	brzeżański	214	11	5,14
Suchostaw	tarnopolski	346	28	8,09
Szczurowice	zloczowski	178	1	0,56
Śniatyn	zaleszczycki	1084	85	7,84
Świrz	brzeżański	256	21	8,20
Tarnoruda	tarnopolski	133	7	5,26
Tłumacz	stanisławowski	204	10	4,90
Tłuste	zaleszczycki	157	4	2,55
Toporów	zloczowski	294	14	4,76
Trembowla	tarnopolski	594	50	8,42
Tyśmienica	stanisławowski	772	51	6,61
Ułaskowce	zaleszczycki	142	3	2,11
Uście Biskupie	zaleszczycki	168	3	1,79
Uście Zielone	stanisławowski	337	24	7,12
Uściczko	zaleszczycki	166	7	4,22
Wybranówka	brzeżański	69	–	–
Zabłótów	zaleszczycki	215	9	4,19
Zaleszczyki	zaleszczycki	248	19	7,66
Założce Nowe	zloczowski	653	36	5,51
Zarudzie	zloczowski	101	7	6,93
Zawałów	brzeżański	197	6	3,05
Zbaraż	tarnopolski	996	55	5,52
Zborów	zloczowski	434	12	2,76
Zloczów	zloczowski	1400	125	8,93
Złoty Potok	zaleszczycki	215	6	2,79
Razem		33 398	2044	6,12

Źródło: obliczenia własne na podstawie archiwaliów wymienionych w przypisie 9.

Na podstawie księgi pomiarów metryki józefińskiej można bliżej scharakteryzować zbiorowość kobiet władających miejskimi nieru-

chomościami, biorąc pod uwagę cztery kategorie: status społeczno-prawny, powierzchnię nieruchomości, wyznanie oraz w niektórych przypadkach stan cywilny.

Jak już wcześniej zaznaczono, posiadaczki miejskich nieruchomości (podobnie jak mężczyźni) najczęściej zaliczane były do ludności poddańczej, zobowiązanej do różnych powinności na rzecz właściciela miasta, np. płacenia czynszu od domów, odrabiania pańszczyzny czy nawet uiszczania różnych danin w naturze (kury, jaja itp.). Od tej reguły były jednak pewne wyjątki, gdyż niekiedy wśród posiadaczy nieruchomości wymieniano osoby pochodzenia szlacheckiego. Wyróżniano je najczęściej poprzez użycie określonej tytułatury, np. „pani”, „imć pani” czy „wielmożna pani”. W badanej zbiorowości odnotowano 23 takie przypadki. Szlacheckie pochodzenie zapewne posiadały: Marianna Duczymińska, Michałowa Rałowska, Anna Sułkowska oraz nieznanne z imienia Kocińska i Krupczyńska z Horodenki, Marianna Bukowska, Anna Szczawińska oraz Bukowska i Klemenscucka ze Złoczowa, Katarzyna Dubrawska i Elżbieta Gromnicka z Rozdołu, Rozalia Szczucka i Rakszyńska z Załoziec Nowych, Lachowska i Tomaszewska ze Zbaraża, Wiktoria Zawacka z Białego Kamienia, Dębowiczowa i Laskowska z Trembowli, Łoniewska ze Skały, Nawujowa z Chocimierza, wdowa Kowalska z Podhajców oraz Zuzanna Rogaczewska i Krzywokulska z Kołomyi. Przy nazwiskach wszystkich tych osób wpisano wspomniane wcześniej tytuły.

Pozostałe posiadaczki z reguły klasyfikowano w grupie mieszczan lub przedmieszczan. Status obu tych grup nie jest całkiem jednoznaczny. Z analizy metryki józefińskiej i opisań urbarialnych wynika, że do mieszczan zaliczano osoby trudniące się rzemiosłem i handlem, które posiadały domy (lub chałupy) oraz co najwyżej przydomowe ogródki. W opisaniach urbarialnych ujmowani byli najczęściej jako chałupnicy, a ich podstawowy obowiązek wobec dziedzica stanowiło płacenie czynszu od domów, ewentualnie różnego rodzaju należności z tytułu wykonywanej pracy. Bardzo rzadko zobowiązani byli do odrabiania pańszczyzny. Zupełnie inny status mieli przedmieszczanie, których w badanym okresie dość często nazywano po prostu chłopami²⁴. Wyróżniali się tym, że posiadali grunty uprawne o powierzchni odpowiadającej chłopskim gospodarstwom kmiecym lub zagrodniczym i zobowiązani byli do odrabiania pańszczyzny. Ponieważ mieszkali

²⁴ W opisanii urbarialnym Nadwórnej napisano wprost: „Dla przedmieszczan, czyli chłopów, jest jeden przysiężny i jeden ataman”. Zob. *Na styku kultur*, vol. 40, 48.

w granicach administracyjnych miasta, w literaturze często określani są jako mieszczenie-rolnicy.

Odnośąc dotychczasowe ustalenia do danych o powierzchni nieruchomości zawartych w księgach pomiaru metryki józeffińskiej, można skonstatować, że mieszczenie trudniący się rzemiosłem lub handlem posiadali posesje o powierzchni nie większej od morgi, na których dominującą kulturą rolną były ogrody. Analizując pod tym kątem badaną zbiorowość, można zauważyć, że zdecydowanie przeważały w niej mieszcianki²⁵ (66,33 proc.). Co ciekawe, aż 458 (25,4 proc.) kobiet posiadało wyłącznie same domy lub chałupy bez jakichkolwiek gruntów lub ogrodów.

Tabela 2. Struktura powierzchni nieruchomości w posiadaniu kobiet, 1787–1788

Powierzchnia	Liczba	Procent
0 mórg	458	25,40
1–1599 sążni	738	40,93
1 morga – 1 morga 1599 sążni	148	8,21
2 morgi – 4 morgi 1599 sążni	176	9,76
5 mórg – 9 mórg 1599 sążni	142	7,88
10 mórg – 19 mórg 1599 sążni	103	5,71
powyżej 20 mórg	38	2,11
Razem	1803	100,00

Źródło: obliczenia własne na podstawie archiwaliów wymienionych w przypisie 9.

Grupa posiadaczek nieruchomości, które można zaliczyć do kategorii mieszcian-rolników (przedmieszcian), była stosunkowo niewielka. Obejmowała 607 kobiet, spośród których 148 miało nie więcej niż 1–2 morgi ziemi, a 38 więcej niż 20 mórg.

Wśród kobiet mających gospodarstwa o powierzchni większej niż 20 mórg znajdowało się sześć szlachcianek, które zapewne posiadały małe folwarki bez poddanych. Były to: Katarzyna Dubrawska z Rozdołu — 28 mórg 406 1/6 sążnia, Laskowska z Trembowli — 29 mórg

²⁵ Przedstawiony szacunek z pewnością trzeba będzie skorygować, gdyż analizą nie objęto 28 miast, których mieszkańcy mieli wspólnie wymierzone pola orne. W takim wypadku w księdze pomiarów rubryki dotyczące tych pól w ogóle nie były wypełniane i nie można ustalić wielkość ziemi będącej w użytkowaniu poszczególnych posiadaczy. Problem ten dotyczy następujących miast i miasteczek: Borszczów, Buczacz, Chocimierz, Czernelica, Dźwinogród, Gródek, Gwoździec, Horodenka, Jagielnica, Jazłowiec, Kopyczyńce, Korolówka, Kozowa, Krzywce, Kudryńce, Kułaczkowce, Mielnica, Obertyn, Probużna, Skala, Suchostaw, Tłumacz, Tłuste, Ułaskowce, Uście Biskupie, Uściczko, Zabłotów i Złoty Potok.

1145 sążni, Bukowska ze Złoczowa — 30 mórg 446 sążni, Marianna Grabowska ze Złoczowa — 31 mórg 1362 1/3 sążnia, Zuzanna Rogaczewska z Kołomyi — 74 morgi 629 sążni oraz Dębowiczowa z Trembowli — 144 morgi 329 sążni.

Aby lepiej poznać status społeczny posesorek nieruchomości, warto sięgnąć po inwentarze miast. Za przykład mogą tu posłużyć inwentarze Brodów i Niżniowa. Brody, mające status wolnego miasta handlowego, nie posiadały żadnych pól ornych, gdyż ograniczone były „z jednej strony wałami, z drugiej błotami”. Spis z 1797 r. wymienia w tym mieście 1199 osiadłości, tj. domów lub placów budowlanych oraz 144 murywane sklepy i 61 drewnianych kramnic, z których opłacano dworowi czynsz. Do kobiet należało 58 osiadłości, 17 sklepów i 7 kramnic. Właścicielki sklepów i kramnic utrzymywały się z handlu, natomiast posiadaczki osiadłości zapewne z rzemiosła lub innych zajęć. Z inwentarza wynika, że w szesnastu przypadkach właścicielki domów miały dodatkowe zajęcia: sześć z nich prowadziło szynki, siedem trudniło się handlem (przy nazwiskach czterech z nich zanotowano „kupiec”, przy pozostałych: „handlarka”, „kramarka” i „przekupka”), a jedna była „babą”, czyli akuszerką. Dwie pozostałe kobiety to wdowy: pierwsza była praczką, a przy nazwisku drugiej zanotowano „uboga”²⁶.

Kobiety posiadające nieruchomości w Brodach należy zatem zaliczyć do mieszczaństwa. Zupełnie inną strukturę odnajdujemy w Niżniowie, tj. w mieście silnie zagraryzowanym, w którym obszar zabudowany domami stanowił zaledwie 2 proc., a pola, łąki i pastwiska 72 proc. ogólnej powierzchni²⁷. Z inwentarza tego miasta z 1788 r. wynika, że ogół mieszkańców klasyfikowano według kryteriów właściwych dla wsi na posiadaczy osiadłości całogruntowych, półgruntowych, zagrodników i chałupników oraz Żydów. Osoby zaliczone do pierwszych czterech kategorii odrabiała pańszczyznę, płaciły czynsz od domów, rogowszczyznę²⁸ i uiszczały drobne daniny w naturze. Chałupnicy i Żydzi płacili tylko czynsz z osiadłości i rogowszczyznę. Na 306 wszystkich osiadłości w Niżniowie kobiety władały 20, przy czym 10 z nich zaliczono do posiadaczy półgruntowych oraz po 4 do kategorii

²⁶ ЦДІАУ м. Львів, ф. 134: Колекція документів про шляхетські маєтки на території Руського, Волинського, Подільського та інших воєводств, оп. 2, спр. 129, арк. 1–28.

²⁷ *Na styku kultur*, t. 31, 79–80.

²⁸ Rogowszczyzna — opłata pobierana za wypasanie bydła na dworskich pastwiskach i łąkach.

zagrodników i chałupników. Dwie pozostałe posiadaczki nieruchomości były Żydówkami²⁹.

Porównanie Brodów i Niżniowa uzmysławia, że społeczno-prawne położenie kobiet posesorek nieruchomości w dużym stopniu zależało od gospodarczego obrazu konkretnego miasta. Brody należały do miast handlowych, nie dziwi więc duża liczba kobiet trudniących się handlem i szynkarstwem. Podobnie było w Niżniowie, choć w tym ośrodku większa część ludności utrzymywała się z uprawy ziemi³⁰.

Jeśli idzie o strukturę etniczno-wyznaniową badanej zbiorowości kobiet, w zasadzie można podać jedynie przybliżone proporcje między posesorkami wyznania chrześcijańskiego i mojżeszowego³¹. Z analizy danych dla 101 miast wynika, że Żydówki stanowiły około 11 proc. ogółu posiadaczek nieruchomości. Oczywiście wskaźnik kobiet wyznania mojżeszowego w poszczególnych miastach był różny, podobnie jak udział Żydów w ogólnej liczbie mieszkańców. Dla przykładu w Brodach do wyznawczyń judaizmu należały 24 spośród 57 nieruchomości pozostających we władaniu kobiet, natomiast w Zbarażu proporcje te wynosiły 17 do 55, w Glinianach 4 do 51, a w Mikulińcach na 18 posesji w rękach kobiet żadna nie należała do Żydówki.

Niezwykle ciekawie przedstawia się sprawa statusu rodzinnego posiadaczek miejskich nieruchomości. Zagadnienie to można naświetlić poprzez analizę sposobu, w jaki w księgach pomiarów zapisywano imiona i nazwiska kobiet. Z materiału źródłowego wynika, że większość z nich była wdowami. W 996 przypadkach na 2044 wymienione osoby przy imionach i nazwiskach posiadaczek nieruchomości wpisano bowiem słowo „wdowa”. Ponadto nazwiska 823 kobiet zapisano w brzmieniu „odmężowskim”³², sugerującym, że albo były mężatkami, albo wdowami. Nazwiska 222 kobiet zapisano w podstawowej formie,

²⁹ ЦДІАВ м. Львів, ф. 134, оп. 2, спр. 560, арк. 1–8.

³⁰ Więcej na temat funkcji gospodarczych miast z badanego obszaru zob. Krzysztof Ślusarek, *Miasta i miasteczka wschodniej części Galicji pod koniec XVIII wieku*, vol. 4: *Typologia funkcjonalna miast Galicji. Przełom XVIII i XIX wieku* (Kraków–Lwów: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica” — Центральний державний історичний архів України, м. Львів, 2020), 47–90.

³¹ W księdze pomiarów metryki józefińskiej co prawda nie podawano wyznania, ale na podstawie brzmienia imion i nazwisk można wnioskować o przynależności do konkretnej grupy wyznaniowej.

³² W tym przypadku stosowano dwa sposoby zapisu imion i nazwisk kobiet: pierwszy — imię kobiety i nazwisko po mężu, np. Zofia Domowiczowa, Maryna Iwańczucha, Anna Medwedycha; drugi — zarówno imię, jak i nazwisko po mężu, np. Hrynycha Duraniaczka (od: Hryń Durań), Iwasycha Kudlina (od: Iwaś Kudła), Michajłowa Rajtarowiczowa (od: Michajło Rajtarowicz).

tj. z żeńskim imieniem i nazwiskiem bez żadnej odmiany, np. Anna Kulikowska, Marianna Wasylkowska czy Barbara Chmielowska. Trzy inne posiadaczki nieruchomości były zakonnicami (w Dobrotworze własność taka należała do dwóch mniszek z monasteru bazylianek w Jaźwinie, a w Horodence — do „panny ormiańskiej”, będącej zapewne mniszką).

Na uwagę zasługuje grupa 222 kobiet, których nazwiska zapisano w podstawowej formie. Ani metryka józefińska, ani opisanie urbanialne nie pozwalają na określenie ich stanu cywilnego, można jednak zauważyć, że ponad połowa posiadaczek nieruchomości zaliczonych do tej kategorii koncentrowała się zaledwie w dziewięciu miastach, tj. w Bóbrce (11 posiadaczek), Brodach (11), Kołomyi (14), Kozowej (11), Mikołajowie (11), Mikulińcach (12), Podkamieniu w cyrkule złoczowskim (21), Trembowli (13) i Złoczowie (15).

Przyjrzyjmy się bliżej mieszkankom Podkamienia w cyrkule złoczowskim. Do grona kobiet, których nazwiska zapisano w pełnym brzmieniu, należały: Marianna Białobrzyska, Katarzyna Burkowska, Anastazja Chojnicka, Hapka Dunajewska, Teresa Grodecka, Marianna Kopystyńska, Helena Kuczevska, Salomea Lasocka, Teresa Odrobińska, Angela Piotrowska, Joanna Pipecka, Marianna Rozmarynowska, Zofia Ruszczykowska, Anastazja Ruszkowska, Marianna Spędowska, Wiktoria Surowiecka, Antonina Szachowska, Justyna Węclawska, Salomea Węgrzynowska, Teresa Ziętrawska i Wiktoria Żelechowska. Wszystkie one posiadały nieruchomości o powierzchni nieprzekraczającej 1 morgi 430 sążni, z wyjątkiem Anastazji Chojnickiej, do której należały 4 morgi 355 sążni ziemi. Zofia Ruszczykowska i Wiktoria Żelechowska swoje parcele posiadały „za prawami”, a więc na podstawie specjalnego nadania od właściciela miasta. Pozostałe właścicielki — oprócz Anastazji Chojnickiej — sklasyfikować można jako chałupniczki, dysponujące domem (chałupą) i ogrodem oraz utrzymujące się z profesji miejskich.

ZAKOŃCZENIE

Reasumując niniejsze rozważania, należy stwierdzić, że udział kobiet w nieruchomościach miejskich we wschodnich cyrkułach Galicji pod koniec XVIII w. nie był zbyt duży. W 101 miastach badanego obszaru własności te posiadały 2072 kobiety. Zbiorowość tę można podzielić na dwie grupy: właścicielki dziedziczne miast lub ich części oraz posiadaczki pojedynczych posesji mające status poddanych. W tej ostatniej grupie znalazły się 2044 kobiety, co stanowi 6,12 proc. ogólnej liczy-

by posesorów nieruchomości. Wskaźnik udziału kobiet w zbiorowości posiadaczy nieruchomości przybierał różne wartości w zależności od miasta i wahał się od 0 do 12,94 proc. Kobiety władające miejskimi nieruchomościami w większości były wdowami. Ich domostwa najczęściej miały powierzchnię nieprzekraczającą jednej morgi, a więc składały się z domu lub chałupy oraz niewielkiego ogrodu, co wskazuje, że podstawowym źródłem ich utrzymania było wykonywanie profesji typowo miejskich.

To tylko najważniejsze wnioski, jakie wypływają z analizy metryki józefińskiej. Warto jednak zauważyć, że dokumenty podatkowe, których w polskich i zagranicznych archiwach zachowało się dość dużo (zwłaszcza z końca XVIII i pierwszej połowy XIX w.), dają szerokie możliwości badania pozycji i roli kobiet w życiu gospodarczym. W tym kontekście rysuje się co najmniej kilka problemów wymagających bardziej wszechstronnego naświetlenia, z których zasygnalizuję dwa. Niezwykle interesująca jest kwestia ustalenia podstaw prawnych przejmowania nieruchomości przez kobiety w odniesieniu do teorii i praktyki austriackiego prawa prywatnego (z analizy metryki józefińskiej wynika, że najczęściej kobiety przejmowały majątki po owdowieniu). Drugi problem to trwałość kobiecego posiadania. W perspektywie krótkiego okresu można zbadać to zagadnienie, porównując metrykę józefińską z opisaniami urbarialnymi (czas powstania tych dokumentów dzielą dwa lata). W szerszym zakresie czasowym trwałość posiadania da się określić, zestawiając zapisy w metryce józefińskiej z metryką franciszkańską.

REFERENCES

- Baczkowski, Michał. „Kobieta publiczna w napoleońskim Krakowie.” *Rocznik Krakowski* 72 (2006): 153–60.
- Czemeryński, Kornel. *O dobrach koronnych byłej Rzeczypospolitej Polskiej*. Lwów, 1870.
- Czeppe, Maria. „Anna Teresa Potocka (z domu Ossolińska) (1746–1810).” In *Polski Słownik Biograficzny*, vol. 27, accessed December 15, 2020, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/anna-teresa-potocka-z-domu-ossolinska-1746-1810-krajczyna-kor>.
- Dygdała, Jerzy. „Rogaliński Kasper h. Łódzia (ok. 1725–1788), wojewoda inflancki.” In *Polski Słownik Biograficzny*, vol. 31, accessed December 14, 2020, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/kasper-rogalinski-h-lodzian>.
- Kozak, Szczepan. *Kobieta na prowincji galicyjskiej w świetle akt notarialnych 1871–1914. Studium historyczno-źródłoznawcze*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2013.
- Michalski, Jerzy. „Lubomirska z Czartoryskich Izabela (Elżbieta) (1736–1816).” In *Polski Słownik Biograficzny* vol. 17, accessed December 15,

2020, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/izabela-elzbieta-lubomirska-z-czartoryskich>.

Mierzwiński, Henryk. „Księżna Anna Paulina z Sapiechów Jabłonowska (1728–1800). Szkic do biografii.” In *Księżna Anna z Sapiechów Jabłonowska (1728–1800). W 200. rocznicę zgonu*, edited by Adam Wolek, Zbigniew J. Wójcik, 11–26. Siematycze: Towarzystwo Przyjaciół Siematycz, 2001.

Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym, edited by Krzysztof Ślusarek, Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, 2018–2020: vol. 1: *Brody*, edited by Tomasz Kargol; vol. 2: *Husiatyn i Tarnopol*, edited by Volodymyr Dolinovskyi; vol. 3: *Zbaraż*, edited by Krzysztof Ślusarek; vol. 4: *Suchostaw, Tarnoruda i Touste*, edited by Michał Baczkowski; vol. 5: *Gliniany i Janów*, edited by Ivanna Stadnyk; vol. 6: *Mikulińce i Zarudzie*, edited by Bogdana Petryszak; vol. 7: *Grzymałów i Kopyczyńce*, edited by Łukasz Jewuła; vol. 8: *Kamionka Strumiłowa i Toporów*, edited by Krzysztof Ślusarek; vol. 9: *Olesko i Skalat*, edited by Volodymyr Dolinovskyi; vol. 10: *Marpopol i Sasów*, edited by Michał Baczkowski; vol. 11: *Jagielnica i Jezupol*, edited by Volodymyr Dolinovskyi; vol. 12: *Biały Kamień i Cholojów*, edited by Michał Baczkowski; vol. 13: *Chorostków i Trembowla*, edited by Rostyslav Melnyk; vol. 14: *Budzanów i Skala*, edited by Tomasz Kargol; vol. 15: *Obertyn, Tłumacz i Zabłotów*, edited by Krzysztof Ślusarek; vol. 16: *Śniatyn*, edited by Michał Baczkowski; vol. 17: *Jabłonów, Peczeniżyn i Pistyń*, edited by Kamil Ruszała; vol. 18: *Buczacz i Złoty Potok*, edited by Ivanna Stadnyk; vol. 19: *Barysz, Jazłowiec, Jezierzany i Probużna*, edited by Tomasz Kargol; vol. 20: *Bohorodczany i Stanisławów*, edited by Volodymyr Dolinovskyi; vol. 21: *Dobrotwór i Gołogóry*, edited by Łukasz Jewuła; vol. 22: *Lysiec i Ułazkowce*, edited by Volodymyr Dolinovskyi; vol. 23: *Brzeżany i Kąkolniki*, edited by Michał Baczkowski; vol. 24: *Szczurówice i Witków Nowy*, edited by Bogdana Petryszak; vol. 25: *Narajów, Sokółówka i Wybranówka*, edited by Grzegorz Zamoyski; vol. 26: *Gwoździec i Kułaczkowce*, edited by Krzysztof Ślusarek; vol. 27: *Leszniów, Mielnica, Uście Biskupie i Zaleszczyki*, edited by Łukasz Jewuła; vol. 28: *Chocimierz i Kamionka Wielka*, edited by Krzysztof Ślusarek; vol. 29: *Strusów, Tłuste i Uściczko*, edited by Grzegorz Zamoyski; vol. 30: *Podgródzie, Podkamień i Strzeliska Nowe*, edited by Krzysztof Ślusarek; vol. 31: *Niżniów i Sołotwina*, edited by Volodymyr Dolinovskyi; vol. 32: *Busk, Kutkorz, Pomorzany, Radziechów i Stanisławczyk*, edited by Grzegorz Zamoyski; vol. 33: *Chodorów i Rozdół*, edited by Volodymyr Dolinovskyi; vol. 34: *Czernelica, Horodenka i Kudryńce*, edited by Grzegorz Zamoyski; vol. 35: *Brzozdowce i Knihyńcice*, edited by Volodymyr Dolinovskyi, Ivanna Stadnyk; vol. 36: *Podhajce, Stratyn i Zwałów*, edited by Michał Baczkowski; vol. 37: *Bursztyn, Delatyn i Kozowa*, edited by Kamil Ruszała; vol. 38: *Kołomyja, Kosów i Kutry*, edited by Łukasz Jewuła; vol. 39: *Złoczów*, edited by Ivanna Stadnyk; vol. 40: *Nadwórna i Zborów*, edited by Rostyslav Melnyk; vol. 41: *Przemysłany i Założce Nowe*, edited by Tomasz Kargol; vol. 42: *Bołszowce, Dźwinogród, Gródek, Mariampol i Otynia*, edited by Łukasz Jewuła; vol. 43: *Czortków, Korolówka i Krzywcze*, edited by Rostyslav Mel-

- nyk; vol. 44: *Jezierna i Podkamień*, edited by Bogdana Petryszak; vol. 45: *Borszczów, Kozłów i Manasterzyska*, edited by Tomasz Kargol; vol. 46: *Tyśmienica i Uście Zielone*, edited by Volodymyr Dolinovskyi, Bogdana Petryszak, Krzysztof Ślusarek; vol. 47: *Bóbrka, Mikołajów i Świrz*, edited by Grzegorz Zamoyski; vol. 48: *Dunajów, Firlejów i Rohatyn*, edited by Tomasz Kargol, accessed December 15, 2020, www.miasta-galicji.pl/publikacje oraz www.infona.pl.
- Nowak, Daniel K. *Austriackie katastry gruntowe na terenie Galicji. Metryka Józefińska (1785–1789), Metryka Franciszkańska (1819–1820) i stały kataster galicyjski (1844–1854). Studium źródłoznawcze*. Krosno: Wydawnictwo Ruthenus, 2020.
- Opas, Tomasz. „Własność w miastach Galicji w XIX wieku.” In *Galicja i jej dziedzictwo*, vol. 2: *Spółczesność i gospodarka*, edited by Jerzy Chłopecki, Helena Madurowicz-Urbańska, 183–200. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1995.
- Rejman, Sabina. „Kobieta w rodzinie jako córka, żona i matka z punktu widzenia demografii historycznej regionu rzeszowskiego (na podstawie ksiąg metrykalnych z lat 1784–1867).” In *Partnerka, matka, opiekunka. Status kobiety w dziejach nowożytnych od XVI do XX wieku*, edited by Krzysztof Jakubiak, 99–108. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 2000.
- *Ludność podmiejska Rzeszowa w latach 1784–1880. Studium demograficzno-historyczne*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2006.
- Rychlikowa, Irena. „Galicyjski odłam narodu szlacheckiego w latach 1772–1815.” *Kwartalnik Historyczny* 95, no. 2, 1989: 83–119.
- „Losy fortun magnackich w Galicji 1772–1815.” *Kwartalnik Historyczny* 95, no. 3, 1989: 127–72.
- *Ziemiaństwo polskie 1789–1864. Zróżnicowanie społeczne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1983.
- Ślusarek, Krzysztof. „Materiały podatkowe jako źródło do dziejów miast galicyjskich w czasach józefińskich.” In *Galicyjskie miasta i miasteczka w epoce zmian społeczno-politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej w XVIII–XIX wieku*, edited by Tomasz Kargol, Bogdana Petryszak, Krzysztof Ślusarek, 269–88. Kraków–Lwów: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica” — Центральний державний історичний архів України, м. Львів, 2018.
- *Miasta i miasteczka wschodniej części Galicji pod koniec XVIII wieku*, vol. 4: *Typologia funkcjonalna miast Galicji. Przełom XVIII i XIX wieku*. Kraków–Lwów: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica” — Центральний державний історичний архів України, м. Львів, 2020.
- Wnęk, Konrad. *Własność nieruchomości w Krakowie w połowie XIX w. Studia nad stałym katastrem galicyjskim*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, 2011.

Krzysztof Ślusarek

Women as property owners in towns of the eastern part of Galicia towards the end of the 18th century

The article discusses the issue of estate ownership of women in towns located in the five easternmost *cyrkuls* of Galicia, i.e. the Brzeżany, Stanisławów, Ternopil, Zaleszczyki and Złoczów *cyrkuls*. The issue has been studied on the basis of an analysis of entries in the Josephinian land cadastre carried out within the years 1785–1788. That basis allowed to conclude that in 101 towns of the studied area 2072 women were estate property owners. The number can be further divided into two groups: hereditary owners of towns or part of towns and owners of single properties, who were of a subordinate status. The latter group included 2044 women, which was 6,12% of the overall estate property owners. The indicator of women participation in the group of property owners varied depending on a town and ranged between 0 to 12,94%. Women owning town estates were mostly widows. Their households most often did not exceed the area of a yoke and consisted of a house or a cottage and a small garden. This suggests that they obtained their main income from typically urban professions.

Keywords: Galicia, women, towns, estate ownership, Josephinian cadastre.

Krzysztof Ślusarek — dr hab. w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Zainteresowania badawcze: historia społeczno-gospodarcza ziem polskich w XVIII i XIX wieku. W ostatnich latach prowadził badania nad przemianami przestrzeni społecznej miast i wsi na przełomie XVIII i XIX wieku. E-mail: krzysztof.slusarek@uj.edu.pl